

MO3: Krize demokracie a nástup autoritářství mezi světovými válkami

- Poválečná situace: ekonomika, politika, demografie
- Důvody krize demokracie
- Stará vs. nová pravice; Fašismus vs. nacismus a jejich nástup k moci
- Velká hospodářská krize – příčiny, dopady, řešení

1) OSOBNOSTI. Poznejte následující osobnosti a zařaďte je do kontextu dějin.

Engelbert Dollfuss, Francisco Franco, Joseph Goebbles, Hermann Göring, Heinrich Himmler, Paul von Hindenburg, Adolf Hitler, Miklós Horthy, John Maynard Keynes, Oswald Mosley, Benito Mussolini, Józef Piłsudski, Ernst Röhm, Franklin Delano Roosevelt, Alfred Rosenberg, António Salazar

2) POJMY

anšlus, antisemitismus, černé košile, Dachau, duce, Falanga, fašismus, Freikorps, Führer, habešská válka, hnědé košile, keynesiánství, konzervatismus, korporativismus, Křišťálová noc, Lebensraum, liberalismus, Mein Kampf, nacismus, Národní fašistická strana, New Deal, Noc dlouhých nožů, nová pravice, Norimberské zákony, NSDAP, Pivní puč, pochod na Řím, požár Říšského sněmu, rasismus, revizionismus, SA, stará pravice, SS, španělská občanská válka, ustašovci, velká hospodářská krize, Výmarská republika

3) TEXTY. Přečtěte si následující texty a odpovězte na otázky.

TEXT 1: Pilsudského převrat v Polsku

Dosud platila zásada, že „svrchovaná moc v republice polské patří národu“, teď je dána do rukou presidenta „jednotlivá a nedílná moc“ a jeho svrchovanosti jsou podřízeny všechny orgány státu. (...) Dosud musel být každý jeho akt podepsán ministerským předsedou. Teď bez jeho podpisu určuje kandidáta presidentství, nařizuje hlasování lidu, jmenuje a odvolává předsedu vlády. (...) Dosud mohl být volán k odpovídání před státním soudem „za zemetřadu, porušení ústavy nebo trestní činy“, nyní je za své úřední činy odpověden jen Bohu a dějinám. V celku dává nová ústava presidentu republiky takovou moc, jaké nemá žádný ústavní panovník světa.

Moścický diktátorem. Právo lidu, 29. 3. 1935

- *Jakou událost tento novinový článek popisuje? Kdy k ní došlo a za jakých okolností?*
- *Jak tyto události souvisí s obecnějším trendem v Evropě?*

TEXT 2: Kritika demokracie

Mezi veterány této frontové linie patřili myslitelé, jakým byl například Jünger, a pravicoví politici včetně Röhma, šéfa SA (úderných oddílů), Oswalda Mosleyho, vlámského nacionalisty Jorise van Severena, Maďara Ference Szálasiho (zakladatele extremistického hnutí Šípových křížů) a pochopitelně samotného Hitlera. Demokracii napadali za to, že je „buržoazní“: pomalá, materialistická, nudná, neschopná vzbudit sympatie v širokých masách a že v sobě odráží touhy starší generace, jejíž politici se oblékali do dlouhých kabátů a nosili cylindry. (...) Mladí rumunští intelektuálové, například Emil Cioran a Mircea Eliade, vychvalovali Hitlerův útok na „demokratický racionalismus“ a energii mesianistického a spirituálního totalitarismu. Místo liberálního velebení sobeckého jednotlivce prosazovali ducha sebeobětivosti, poslušnosti a kolektivní povinnosti.

Mark MAZOWER: *Temný kontinent.*

- *Co vadilo těmto pravicovým intelektuálům a aktivistům na demokracii?*
- *K jakým hodnotám se naopak hlásili?*

TEXT 3

V průběhu času především slábla opora ze strany těch, kdo za demokracií stáli v mezinárodním měřítku. Odkaz mesianistického liberalismu Woodrowa Wilsona byl postupně oslaben americkým izolacionismem. Evropské vítěze – Británii a Francii – zase trápil spíš komunismus než diktatura: pokud středoevropské a východoevropské státy udržovaly komunismus v patřičné vzdálenosti, pramálo jim záleželo na jejich domácím politickém uspořádání. Zajistily, aby se svržení monarchové a císaři centrálních mocností už nemohli vrátit k moci, ale další možné hrozby je už tolik nezajímaly. Vůbec si neuvědomovaly, že pokud se demokracie ztotožňuje s mírem vnuceným ve Versailles, její odstranění je rovněž útokem na mírové uspořádání. Po návratu z Katalánska se Orwell rozčiloval nad „hlubokým, přehlubokým spánkem Anglie? Která koncem 30. let svou neúčastí prohrávala bitvu ideologií.

Mark MAZOWER: *Temný kontinent.*

- *Co bylo prioritou západních mocností, co se týče vnitřního uspořádání východní Evropy?*
- *V čem byla tato politika milná?*

TEXT 4: Stará versus nová pravice

Zásadní rozdíl byl mezi režimy staré pravice, která toužila vrátit čas k předdemokratické elitistické éře, a nové pravici, jež se chopila moci a následně ji udržovala pomocí nástrojů masové politiky. (...) Ze všech pravicových výpadů vůči parlamentnímu liberalismu byl útok ze strany národního socialismu jednoznačně nejextrémnější a zcela nekompromisní. Parlamenty už nepředstavovaly místo legitimacy, a nebyla jím ani církev, tím méně monarchie. Právě v tom spočíval rozdíl mezi Dollfusovým Rakouskem, Francovým Španělskem a Antonescuovým Rumunskem – které uznávaly tradiční základ autority, s níž také koexistovaly – a třetí říši. První typ pravice hájil starý řád proti silám masové politiky; druhý těchto sil využil k revolučnímu pokusu přebudovat samotnou společnost. Dokonce i fašistická Itálie dovolila králi a církvi, aby žili bok po boku s režimem. V nacistickém Německu však legitimita spočívala čistě ve vůli lidu (...).

Mark MAZOWER: *Temný kontinent*.

- *V čem spočíval hlavní rozdíl mezi novou a starou pravicí, respektive mezi fašismem a konzervativní autoritářstvím?*
- *Uveďte příklady k oběma typům*

TEXT 5: New Deal

Pokud jde o průmysl, obdobou zákona o zemědělské regulaci jakožto právního základu Nového údělu se stal zákon o národní průmyslové obnově, schválený v červnu 1933. Tento zákon měl dvě hlavní složky. Jednak zřizoval Správu pro veřejné práce, která dostala přiděleny 3,3 miliardy dolarů na výstavbu veřejných budov, dálnic, protipovodňových systémů, mostů, tunelů a letadlových lodí. Účelem bylo „promazat čerpadlo“ pohánějící průmyslovou výrobu novými výdaji a vytvořit pracovní příležitosti pro nezaměstnané (...) Spornějším a též ambicióznějším opatřením v rámci zákona o průmyslové obnově bylo vytvoření Národní správy pro obnovu. (...) Její úkol byl v podstatě dvojitý: za prvé stabilizovat průmyslové podnikání vyhlášením zásad či zákoníku „pocitivé“ konkurenční praxe, a za druhé zvýšit kupní sílu obyvatelstva vytvořením pracovních míst, stanovením pracovních norem a zvýšením mezd.

George B. TINDALL, David E. SHI: *Dějiny Spojených států Amerických*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

- *Jakou událost text popisuje? Zasad'te do historického kontextu.*
- *Stručně shrňte sdělení textu.*

TEXT 6: Sociální demokracie ve Švédsku

Švédsko jako první země na světě uniklo krizi. Začalo se zotavovat takovým tempem, že už následující rok mělo nižší nezaměstnanost než za plné konjunktury v roce 1929. (...) Jak to ti Švédové udělali? Inteligentně. Už tehdy se ekonomové a politici přeli, jestli má stát zasahovat do ekonomiky, nebo ne. Když ve Švédsku krize přivedla k moci sociální demokraty, bylo jasné, že odloží neviditelnou ruku trhu někam k ledu. Přesně tak. Vláda se začala míchat do ekonomiky a nečekala, až krizi vyřeší trh nebo Amerika. Jenže: kabinet se sice vrhl do řízení ekonomiky s levicovou vervou, ale zvolil k tomu pravicové finty. Rychle snížil daně, aby lidé měli co utrácet. Ze stejného důvodu zvýšil minimální mzdu. Socialisticky numpoval peníze do veřejných prací, lékařské práce, pojištění a penzí. Ale liberálně zrušil daně ze zisku podnikatelům, aby je podnítil investovat. Tím sice vytvořil velký deficit, ale v naději, že po zotavení zmizí. Naděje se vyplnila.

Milan VODIČKA: *Den, kdy došly prachy*. Praha: Práh, 2009.

- *Jakých událostí se daný text týká?*
- *Text stručně shrňte.*

TEXT 7: Norimberské zákony (15. 9. 1935)

Zákon o říšském občanství

§ 1

- (1) Státním příslušníkem je ten, kdo náleží do ochranného svazku Německé říše a je jí za to zvláště zavázán.
- (2) Státní příslušnost se získá podle ustanovení zákona o říšské a státní příslušnosti.

§ 2

- (1) Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši.
- (2) Říšského občanství se nabyvá propůjčením listiny o říšském občanství.
- (3) Říšský občan je jediným nositelem v zákonech stanovených plných politických práv.

Zákon o ochraně německé krve a německé cti

Proniknut poznáním, že čistota německé krve je předpokladem další existence německého lidu, a prodchnut neochvějnou vůlí, zabezpečiti německý národ pro všechnu budoucnost, usnesl se říšský sněm jednohlasně na následujícím zákoně, který se tímto vyhlašuje:

§ 1

- (1) Sňatky mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve jsou zakázány. Manželství uzavřená proti tomuto zákonu jsou neplatná, i když byla k obcházení zákona uzavřena v cizině.
- (2) Žalobu na prohlášení manželství za neplatné může podat pouze státní návladní.

§ 2

Mimomanželský styk mezi židy a státními příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve je zakázán.

§ 3

Židé nesmějí ve své domácnosti zaměstnávat státní příslušníky německé nebo druhově příbuzné krve mladší 45 let.

§ 4

- (1) Židům se zakazuje vztyčovat říšské a národní vlajky a užívání říšských barev.
- (2) Užívání židovských barev je jim naproti tomu dovoleno. Výkon těchto oprávnění je pod státní ochranou.

§ 5

- (1) Kdo jedná proti zákazu § 1, bude potrestán kázníci.
- (2) Muž, který jedná proti zákazu § 2, bude potrestán vězením nebo kázníci.
- (3) Kdo jedná proti ustanovení §§ 3 nebo 4, bude potrestán vězením až do jednoho roku a peněžitou pokutou, nebo jedním z těchto trestů.

Nařízení k zákonu o říšském občanství

§ 2

- (2) Židovským míšencem je ten, kdo pochází od jednoho nebo dvou prarodičů, podle rasy plně židovských, není-li podle § 5, odst. 2, židem. Za plně židovského se bez dalšího pokládá prarodič, když příslušel k židovskému náboženskému společenství.

Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/norimberske-zakony-z-roku-1935/>

- Zasad'te do historického kontextu tento text – o jaký text se jedná, význam, časové a prostorové určení.
- Text stručně shrňte.

4) UDÁLOSTI. Prostudujte, zasad'te do historického kontextu, interpretujte.

